

3.11.2020

EOAK/394/2020

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Tarkastaja Peter Fagerholm

KIINNIOTTO JA KOHTELU VAPAUDENMENETYKSEN AIKANA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli poliisien menettelyä muun muassa voimankäytössä ja säilöön ottamisessa. Kantelijan mukaan häneen kohdistettiin kiinnioton yhteydessä liiallisia voimakeinoja. Lisäksi hän arvosteli kiinnioton kestoa sekä sitä, ettei hän vapaudenmenetyksensä aikana saanut ruokaa eikä vettä. Hän arvosteli myös sitä, ettei poliisi soittanut hänen pojalleen ilmoittaakseen hänen vapaudenmenetyksestään, vaikka hän antoi pojan puhelinnumeron.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin poliisilaitoksen selvitys ja lausunto.

Käytettävissäni on ollut myös kiinniottopöytäkirja sekä jäljennöksen tutkintailmoituksesta.

3 RATKAISU

3.1

Lähtökohdat

Poliisilain 2 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä perusteella on perusteltua syytä olettaa tai hänen aikaisemman käyttäytymisensä perusteella on todennäköistä, että hän syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen taikka aiheuttaisi huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

Samoin lainkohdan 2 momentin mukaan henkilö voidaan ottaa kiinni, jos paikalta poistaminen on todennäköisesti riittämätön toimenpide eikä rikosta voida muuten estää taikka häiriötä tai vaaraa muuten poistaa. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen taikka aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta.

Poliisilain 2 luvun 17 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henki-

lön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi, lennokin tai miehittämättömän ilma-aluksen kulkuun puuttumiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioidessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat.

Poliisilain 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on yksittäisen tehtävän suorittamiseksi oikeus saada jokaiselta tiedot tämän nimestä, henkilötunnuksesta tai sen puuttuessa syntymäajasta ja kansalaisuudesta sekä paikasta, josta hän on tavoitettavissa.

Saman lainkohdan 2 momentin mukaan, jos henkilö kieltäytyy antamasta 1 momentissa tarkoitettuja tietoja eikä henkilöllisyyttä voida muutoin selvittää, poliisimiehellä on oikeus selvittää henkilöllisyys henkilötuntemerkkien perusteella. Tällöin on soveltuvin osin noudatettava, mitä henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamisesta pakkokeinonlain 8 luvun 33 §:n 2—4 momentissa säädetään.

Saman lainkohdan 3 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus henkilöllisyyden selvittämiseksi ottaa kiinni henkilö, joka kieltäytyy antamasta 1 momentissa tarkoitettuja tietoja tai antaa siinä tarkoitetuista seikoista todennäköisesti virheellisen tiedon, jos kiinniottaminen on välttämätöntä henkilöllisyyden selvittämiseksi. Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tarvittavat tiedot on saatu, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua kiinniottamisesta.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (putkalaki) 2 luvun 2 momentin mukaan pidätetyn ja kiinni otetun vapautenmenetyksestä on ilmoitettava ilman aiheetonta viivästystä pidätetyn ja kiinni otetun osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tai kiinni otetun tahtoa.

Putkalain 2 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettäneelle on viipymättä hänen saavuttuaan säilytystilaan tiedotettava sen oloista sekä vapautensa menettäneiden oikeuksista ja velvollisuuksista. Tietoja on oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä säilytystilassa olevien vapautensa menettäneiden tarpeiden mukaan. Saman lainkohdan 2 momentin mukaan ulkomaiselle vapautensa menettäneelle on tiedotettava 7 luvun 6 §:n mukaisesta mahdollisuudesta olla yhteydessä kotimaansa edustustoon. Ulkomaiselle vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava tulkitsemisapua.

Putkalain 3 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettäneiden ruokahuolto on järjestettävä siten, että he saavat terveellisen, monipuolisen ja riittävän ravinnon.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun sisäministeriön asetuksen 2 §:n mukaan, jos vapauden menetys kestää yhtäjaksoisesti yli 12 tuntia, vapautensa menettäneellä on oikeus kahteen ateriaan päivässä. Vähintään toisen aterioista on oltava lämmin. Vapautensa menettäneelle voidaan muulloinkin tarvittaessa järjestää soveltuvaa ravintoa huomioon ottaen vapauden menetyksen ajankohdan ja kestoajan.

3.2 Arviointi

3.2.1 Kiinniotto ja voimankäyttö

Kantelija otettiin kiinni rikoksilta ja häiriöiltä estämiseksi poliisilain 2 luvun 10 §:n 2 momentin nojalla. Sivullisen kertoman mukaan kantelija oli yrittänyt riistää toiselta henkilöltä pullosäkin, jonka seurauksena oli syntynyt riita. Kantelija oli ollut kiihtyneessä mielentilassa ja poliisin mennessä väliin hänet oli jouduttu ottamaan hallintaotteeseen. Kantelija ei suostunut poliisin käskyistä huolimatta poistumaan paikalta, vaan hän syöksyi uudestaan henkilön kimppuun. Kantelija jouduttiin uudestaan ottamaan hallintaan, kaatamaan maahan sekä laittamaan käsirautoihin. Poliisin arvion mukaan paikalta poistaminen ei ollut enää riittävä toimenpide ja kantelija päätettiin ottaa kiinni.

Vanhemman konstaapelin mukaan kun kantelija näki, että hänen pitäisi mennä poliisiauton kuljetustilaan, hän alkoi riuhtoa itseään irti hallintaotteesta ja vastusti autoon nousemista potkimalla jaloillaan auton takapuskuria. Poliisit joutuivat viemään kantelijan kuljetustilan lattialle vatsalleen ja pitämään häntä hetken aloillaan, kunnes hänen sätkivät jalkaansa saatiin sisään kuljetustilaan. Vanhemman konstaapelin mukaan tilanteessa käytettiin vain tarpeellisia, Poliisihallituksen ohjeiden mukaisia voimakeinoja.

Minulla ei ole aihetta epäillä kiinniottopöytäkirjan kirjauksia taikka vanhemman konstaapelin selvityksessä esitettyä. Käytettävissäni olevan aineiston perusteella ei voida osoittaa, että kiinniottosta päättänyt vanhempi konstaapeli olisi ylittänyt harkintavaltaansa taikka että hän olisi käyttänyt sitä väärin päätymällä kantelijan kiinniottoon niiden tietojen ja havaintojen nojalla, mitä hänellä oli tapahtumahetkellä käytettävissään.

Korostan kuitenkin yleisellä tasolla, että poliisilain 2 luvun 10 §:n perusteella tehtävän kiinniottamisen tarkoituksena ei ole rangaista kiinni otettavaa henkilöä, vaan tällaisen kiinniottamisen tarkoituksena on ainoastaan esimerkiksi turvata yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Kyseinen toimivaltuussäännös tulee sovellettaviksi tilanteissa, jolloin asiassa ei ole (vielä) syytä epäillä rikosta tapahtuneeksi.

Myöskään voimakeinojen osalta ei ole aihetta epäillä lainvastaista taikka virheellistä menettelyä. Asiassa ei ole ilmennyt aihetta epäillä,

että poliisit olisivat käyttäneet sellaisia voimakeinoja, jotka eivät jälkikäteen arvioitaessa olisi puolustettavissa.

3.2.2

Kohtelu vapaudenmenetyksen aikana

Yleistä

Totean, että ei näytä olevan mahdollista saada selvityksiä siitä, miten kantelijaa kohdeltiin hänen ollessaan vapautensa menettäneenä. Vain yksi vartija on kertonut muistavansa kantelijan, mutta lähinnä vain sen takia, ettei tämä ollut pystynyt kommunikoimaan suomeksi eikä englanniksi ja koska hänen henkilöllisyyttään ei säilöön ottaessa tiedetty. Tämäkään vartija ei kuitenkaan muista muita tapahtumia liittyen kantelijaan.

Totean kuitenkin käytettävissäni olevan tiedon valossa seuraavaa.

Juomaveden saanti

Minulla ole aihetta epäillä, etteikö kantelijan sellissä olisi ollut toimivaa vesipistettä, josta kantelija on voinut halutessaan saada vettä. Kuitenkin on jäänyt epäselväksi, onko häntä ohjeistettu vesipisteen käyttämisestä. Vesipisteen käytön ohjeistaminen ei nähdäkseni sinänsä edellytä juurikaan kielitaitoa, joten kantelijan mahdollisen kielitaidon puuttuminen ei ole voinut olla este vesipisteen käyttöohjeistuksen antamiselle.

Ruokahuolto

Kantelija oli säilössä hieman alle 12 tuntia. Sinänsä kantelijalle ei ole välttämättä tarvinnut antaa ruokaa. Siitä, pyysikö hän erikseen saada ruokaa, ei ole selvitystä. Joka tapauksessa totean, että tällaisissa tilanteissa, joissa säilöönotto kestää näinkin pitkään, tulisi harkita edes jonkinlaisen välipalan antamista säilöön otetulle, etenkin mikäli säilöön otettu erikseen sitä pyytää. Minulla ei kuitenkaan tältä osin ole aihetta epäillä lainvastaista taikka muutoinkaan sellaista menettelyä, joka antaisi aihetta tutkia asiaa enempää.

Ilmoittaminen lähiomaisille

Minulla ei ole aihetta epäillä kantelijan ilmoitusta siitä, että hän erikseen pyysi säilytysuojan henkilökuntaa ilmoittamaan kiinniotostaan pojalleen.

Putkalain perusteella kantelijan vapaudenmenetyksestä on ilman aiheutonta viivytystä tullut ilmoittaa hänen osoituksensa mukaan lähiomaiselle. Kantelija on ollut kiinniotettuna poliisilain perusteella, eikä ole ollut perustetta sille, että tämä ilmoitus olisi voitu jättää tekemättä.

On kuitenkin jäänyt selvittämättä, milloin, miten ja kenelle kantelija on pyyntönsä esittänyt. On myös mahdollista, että pyyntöä ei kielivaikeuksien johdosta ole ymmärretty. Kielivaikeudet eivät kuitenkaan saisi lähtökohtaisesti olla esteenä tällainen ilmoituksen tekemättä jättämiselle, vaan tarvittaessa on hankittava tulkkausapua.

Tulkkaus

Kantelijan kohtelussa kiinnittääkin huomiota erityisesti se, saiko hän tulkkausapua. Käytettävissäni olevassa aineistossa ei ilmene, että kantelijalle olisi missään vaiheessa hänen vapaudenmenetyksensä aikana hankittu tulkkausapua. Myöskään kantelija itse ei ole ilmoittanut saaneensa tulkkausapua. Poliisilaitoksen lausunnosta saa sen käsityksen, ettei tulkkausta ollut hankittu vapaudenmenetyksen aikana. Poliisilaitoksen mukaan kielellisistä ongelmista johtuen kantelijan henkilöllisyyden selvittäminen ei onnistunut säilytysuojassa. Samoisista syistä johtuen muukin kommunikaatio oli poliisilaitoksen mukaan jäänyt vajavaiseksi. Vasta kantelijan vapauduttua iltapäivällä hänelle on ulkomaalaispoliisin toimesta hankittu tulkkausta. Tämä selviää ilmoituksesta. Tämä myös osoittaa, että tarvittavaa tulkkausapua oli sinänsä ollut saatavilla.

Edellä mainittuun viitaten herää kysymys siitä, oliko kantelija siten ylipäätään tietoinen kiinniottonsa perusteista ja oliko hän myöskään tietoinen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ulkomaalaisena vapautensa menettäneenä, esimerkiksi oikeudesta olla yhteydessä maansa edustustoon. Kantelija on ilmoittanut osaavansa ainoastaan kiinaa. Mikäli kiinnioton perusteet ja muut mahdolliset asiat on ilmoitettu hänelle englanniksi, on hyvin mahdollista, ettei hän ole näitä ilmoituksia ymmärtänyt. Epäselväksi jää esimerkiksi myös, mihin on perustunut kiinnioton kirjaamislomakkeen merkintä siitä, että kantelijalla ei ollut sairauksia tai vammoja.

Näyttää ilmeiseltä, että kielivaikeudet kantelijan kanssa ovat johtaneet myös siihen, ettei hänen henkilöllisyyttään ole saatu viipymättä selvitettyä, eikä hän ole voinut ilmoittaa pojalleen vapaudenmenetyksensä. Pidän selvänä, että mikäli esimerkiksi puhelintulkkausta on tuolloin ollut saatavana, sitä olisi tullut myös käyttää.

Tapahtuma-aikaan uudenvuodenyönä säilytysuojassa on ilmeisestikin ollut paljon vapautensa menettäneitä. Ei kuitenkaan voida pitää hyväksyttävänä, että tästä syystä vapautensa menettäneelle jätettäisiin ilmoittamatta hänen omalla kielellään taikka muulla hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenmenetyksen perusteet sekä vapautensa menettäneen oikeudet ja velvollisuudet. Tilanne voi toki olla jo tulkkauksen hankkimisen kannalta haastava, jos ei ole tiedossa edes se, mitä kieltä vapautensa menettänyt ymmärtää.

3.2.3

Vapaudenmenetyksen kesto

Kantelijan säilöön ottamista on perusteltu rikoksilta ja häiriöiltä suojaamisella (poliisilaki 2 luvun 10 §:n 2 momentti). Kiinniottettua voidaan tällä perusteella pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy lainkohdan 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen taikka aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta. Säännös ei siis automaattisesti anna poliisille oikeutta pitää henkilöä säilössä 24 tuntia. Vapaudenmenetyksen kesto tulee harkita tapauskohtaisesti ja vapaudenmenetyksen perusteiden olemassaoloa tulee arvioida myös säilössä pidon aikana.

Kiinniottopöytäkirjasta tai selvityksistä ei ilmene, mitkä seikat johtivat kantelijan lähes 12 tuntia kestäneeseen vapaudenmenetykseen. Kantelija oli selvitysten perusteella aiheuttanut häiriötä, joka ilmeisesti kohdistui vain yhteen tiettyyn henkilöön ja liittyi ilmeisesti riitaan pullojen keräämisestä. Sinänsä on mielestäni voitu perustellusti arvioida, että häiriö olisi todennäköisesti voinut jatkua myöhemminkin uudenvuodenyönä, mikäli kantelija olisi tavannut edellä mainitun henkilön uudestaan. Epäselväksi kuitenkin jää, miksi katsottiin olevan häiriön aiheuttamisen olleen todennäköistä vielä aamulla. Totean, ettei ole väitetty kantelijan olleen juovuksissa.

Herääkin kysymys, onko kantelijan kiinnioton perusteeksi kirjattuun syyhyn nähden varsin pitkä vapaudenmenetysaika johtunut ainakin osittain siitä, että hän on ollut kolmannen maan kansalainen, eikä hänellä ole ollut mukanaan passia taikka muuta henkilöllisyystodistusta. Tähän viittaavat mielestäni kirjaukset ilmoituksessa, jonka mukaan kantelijan henkilöllisyyttä ei voitu selvittää ja tämän takia hänet toimitettiin vapautumisensa jälkeen ulkomaalaispoliisiin hänen henkilöllisyytensä ja maassa oleskelun edellytysten selvittämiseksi.

Käsitykseni mukaan kantelijan vapaudenmenetystä ei olisi oikeudellisesti kestäväillä perusteilla voitu jatkaa yksin sen takia, että hänen henkilöllisyytensä oli epäselvä. Henkilöllisyys olisi nähdäkseni ollut selvitettävissä jo säilytysuojassa, jos sinne olisi hankittu tulkkausta. Ei ole väitetty, että kantelija olisi kieltäytynyt antamasta henkilötietojaan, taikka että hän olisi yrittänyt antaa vääriä henkilötietoja, joten poliisilain 2 luvun 1 §:n 3 momentin peruste kiinniottolle, taikka sen mahdolliselle jatkamiselle, ei nähdäkseni ole voinut tulla sovellettavaksi.

Totean lisäksi, että mikäli kantelijan maassaolon edellytykset olivat epäselvät, olisi tullut arvioida, onko vapaudenmenetyksen jatkamiselle lailliset perusteet jonkun muun säännöksen, esimerkiksi ulkomaalaislain perusteella. Mikäli näin olisi todettu, olisi kuitenkin välittömästi alkuperäisen kiinnioton perusteen lakattua olemasta, tullut vaihtaa kiinniottoperuste ja mahdollisesti myös säilytyspaikka. Uusi kiinnipito-peruste olisi tällöin tullut ilmoittaa kantelijalle.

Korostan, että poliisin toimenpiteiden tulee perustua objektiiviseen harkintaan. Näin on etenkin kun kyse on vapaudenriistosta, eli perusoikeuksiin syvällisesti puuttuvasta toimenpiteestä. Tässä tapauksessa säilössä pidon jatkumisen edellytys on ollut se, että oli todennäköistä, että kantelija syyllistyy poliisilain 2 luvun 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen taikka aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, mikäli hänet vapautetaan. Käytettävissäni olevan aineiston perusteella jää epäselväksi, onko näitä tosiseikkoja riittävän huolellisesti arvioitu vapaudenmenetyksen aikana.

4 TOIMENPITEET

Katson, ettei poliisilaitos ole osoittanut, että kantelijan oikeusturvasta olisi riittävästi huolehdittu vapaudenmenetyksen aikana. Kantelijalle ei ilmeisestikään ole yritetty hankkia tulkkia; ainakaan tästä ei ole selvitystä. Kantelija ei tästä syystä ole käsitykseni mukaan ollut tietoinen kiinnioton perusteista, eikä myöskään oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan vapautensa menettäneenä ulkomaalaisena. Hänen pyyntönsä ilmoittaa vapaudenmenetyksestään lähimmaiselle on ilmeisestikin jätetty toteuttamatta. Vapaudenmenetyksen varsin pitkän keston syistä ei ole esitetty vakuuttavaa selvitystä ja herää kysymys, onko vapaudenmenetyksen jatkamiselle aamun jälkeen enää ollut olemassa poliisilain 2 luvun 10 §:n 2 momentin mukaisia perusteita.

Totean, että säilytysuojan henkilökunta on viime kädessä vastuussa siitä, että säilöön otettujen oikeusturva toteutuu ja että putkalakia noudatetaan. En kuitenkaan tässä tapauksessa voi käytettävissäni olevan aineiston perusteella kohdistaa moitetta kehenkään yksittäiseen virkamieheen. Saatankin edellä kohdassa 3.2.2 esittämäni käsitykset ruokahuollosta, vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta ja tulkkauksesta sekä kohdassa 3.2.3 esittämäni käsitykset vapaudenmenetyksen kestosta poliisilaitoksen tietoon. Pyydän poliisilaitosta antamaan tämän ratkaisun tiedoksi säilytysuojan ja poliisivankilan henkilökunnalle sekä tässä asiassa selvityksensä antaneille virkamiehille.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni poliisilaitokselle.